

УДК 008

**Masłoń Kinga****ZJAWISKO KSZTAŁTOWANIA SIĘ TOŻSAMOŚCI NA  
TERENACH POGRANICZA****Маслонь К.****ФЕНОМЕН ФОРМУВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ  
НА ТЕРЕНАХ ПРИКОРДОННЯ**

*Поняття колективної ідентичності є неоднозначним, а тому й цікавим для культуролога. Це поняття виявляється ще цікавішим для інтерпретації, коли маємо справу з почуттям колективної ідентичності в прикордонних регіонах.*

*У своїй праці авторка намагається представити специфіку прикордонних теренів, чим вони характеризуються, а також чому їх слід трактувати як окремий різновид дослідницького простору. Стаття демонструє, наскільки динамічним процесом є формування ідентичності, а також як по-різному він може відбуватися на неоднорідних в культурному плані регіонах.*

**Ключові слова:** *індивідуальна ідентичність, соціальна ідентичність, Прикордоння, культура, периферія.*

**Маслонь К.****ФЕНОМЕН ФОРМИРОВАНИЯ ИДЕНТИЧНОСТИ  
НА ТЕРРИТОРИЯХ ПОГРАНИЧЬЯ**

*Понятие коллективной идентичности является неоднозначным, и поэтому оно интересно для культурологов. Это понятие оказывается еще более интересным для интерпретации, когда мы имеем дело с чувством коллективной идентичности в пограничных регионах.*

*В своей работе авторка старается представить специфику пограничных территорий, чем они характеризуются, а также, почему их следует считать отдельной разновидностью исследовательского пространства. Статья демонстрирует, насколько динамичным процессом является формирование идентичности, а*

также как по-разному может он происходить на неоднородных в культурном плане регионах.

**Ключевые слова:** индивидуальная идентичность, социальная идентичность, Пограничье, культура, периферия.

**Maslon K.**

## THE PHENOMENON OF FORMATION OF IDENTITY ON THE BORDERLAND AREA

*The concept of collective identity is a concept ambiguous, and therefore very interesting for cultural studies. This concept seems to be even more interesting to interpret when we are dealing with a sense of collective identity, occurring in border regions.*

*In my work I have tried to present what is the specificity of the border area, which is characterized, and why it should be treated as a separate research area. The article shows how dynamic the process is the formation of identity and how differently it can run on heterogeneous cultural areas.*

**Key words:** Self-Identity, Social identity, Borderland, Culture, Peripherals.

**Wprowadzenie.** Tendencją ludzi współczesnych jest ogromna chęć definiowania wszystkiego, co napotkają na swojej drodze. Naukowcy natomiast, starają się umieścić wszelkie możliwe pojęcia w klatkach definicji. Uwzględniając wyżej wymienione założenie w literaturze zarówno polskiej jak i zagranicznej zostało obszernie opisane pojęcie granicy [1]. Granica, szczególnie ta polityczna bardzo długo znajdowała się w szerokim polu zainteresowania zarówno geografów, historyków, a także politologów ze względu chociażby na to, że jest wyrazem ograniczenia władzy państwowej, manifestacją władzy politycznej czy w końcu oznaczeniem suwerenności danego państwa.

We współczesnych naukach społecznych wiele mówi się o terenach przygranicznych w kontekście gospodarki międzynarodowej. Szczególne znaczenie przypisuje się także polityce transgranicznej w integracji europejskiej. Ma ona stanowić przestrzeń wymiany osób i wiedzy, jednak we współczesnej rzeczywistości, głównie pieniądza i wymiany gospodarczej. Nie możemy jednak zapomnieć, że specyfika ekonomiczna swój początek zawdzięcza wymianie kulturowej.

**Pogranicze – specyfika terenu.** Inaczej ma się natomiast sprawa terenu pogranicza czy też szerzej – krajobrazu pogranicza w ujęciu, nie *sensu stricto* historycznym czy politycznym, lecz socjologiczno –

kulturowym. Narody mają, bowiem swoje kultury lokalne, wpisane w szerszy krąg aksjologiczny, przekraczający i to znacznie granice pojedynczego narodu czy państwa.

Problematyka sąsiedztwa, współwystępowania czy współżycia na danym terenie zawsze była tematem interesującym ze względu na mnogość aspektów, w jakich można ją rozpatrywać. Szczególnej wartości nabrała w drugiej połowie XX wieku, gdy granice zaczęły kształtować się na nowo, niekoniecznie w zgodzie z przekonaniem oraz wyrazem woli ludności, która zajmowała dany obszar. Zmiany, które nastąpiły w Europie spowodowały konieczność szukania rozwiązań z zakresu komunikacji międzykulturowej i międzynarodowej. Nowa sytuacja dała możliwość przyjrzenia się bliżej zjawisku kształtowania się granic a także tożsamości narodowej czy społecznej na obszarach przygranicznych.

Sąsiedztwo, bowiem, nie zawsze wywoływało konflikty, a wieloletnie czy nawet wieloletnie współistnienie na danym obszarze różnych grup narodowych czy religijnych umacniało postawy otwartości, czy bezpośredniej bliskości. Ambiwalentne postawy zbiorowości zajmujących tereny pogranicza pozwoliły na wypracowanie szeregu form współpracy, pomimo różniących mieszkańców elementów.

«Pogranicze najczęściej wiąże się z obszarem pomiędzy centrami, pomiędzy tym, co znajduje się na granicach i przynależać może do obu centrów, zachodząc na siebie. Opuszczając centrum, które najczęściej jest sztywne i zamknięte, wchodzimy do obszaru zróżnicowań i o odmienności, gdzie możemy porównywać, odkrywać, wykazywać zdziwienie itp.» [2, s. 34]. Pogranicze jest zatem obszarem, na którym ma miejsce występowanie dwóch lub więcej grup: kulturowych, językowych, narodowych czy wyznaniowych. To, co należy do pogranicza, ciągnie się wzdłuż linii granicy po obu jej stronach.

Wiadomo, że zasięg terytorialny pogranicza jest znaczny, gdyż obejmuje całą strefę przejściową ukształtowaną w wyniku historycznego kontaktu kultur. Nie jesteśmy jednak w stanie dokładnie ocenić, gdzie kończy się pogranicze a zaczyna centrum, czy też odpowiedzieć sobie na pytanie czy istnieje jeszcze coś, jakaś inna strefa, pomiędzy pograniczem a centrum, nienależąca do żadnego z nich (w ujęciu terytorialnym).

Pogranicze, nie jest tylko przestrzenią geograficzną, ale także przestrzenią społeczną, czy ściślej, sytuacją społeczną, w jakiej znaleźli się jej mieszkańcy. Sytuacja taka, jest z natury zmienną, na

którą wpływ mają zarówno czynniki zewnętrzne (wpływ centrum) albo wewnętrzne (wpływ samym mieszkańców). «Sąsiedztwo kultur, które występuje na terenach przygranicznych może mieć wieloraki charakter: integrujący, zespalający, ale również dezintegrujący czy wręcz przeciwstawny» [3, s. 14].

Istnieje także szerokie zjawisko zaburzenia stosunków pomiędzy kulturami dominującymi – centralnymi a odmianami kultur o niecałkowicie zidentyfikowanym stanie kulturowej jedności i odgraniczania czy też przeciwstawiania się kulturom sąsiednim. «Złożoność sytuacji narodowej ludzi pogranicza polega na tym, że są oni szczególnie kwalifikowani i motywowani do zbliżania z sąsiedzką grupą kulturową» [4, s. 24].

Antonina Kłoskowska [5] badając pogranicze polsko-niemieckie zauważyła zachwianie poczucia identyfikacji określonej w sytuacji peryferyjnej przy odniesieniu się do centrum. Wynika to z rozbieżności pomiędzy poczuciem tożsamości centrum a peryferia. Podobne spostrzeżenia miała również Ewa Orlof [6] badając pogranicze polsko-słowackie oraz związki łączące górali polskich i słowackich. Z jej badań wynika, iż górale, jako grupa społeczna zamieszkujący teren pogranicza – Tatry i Podhale, niezależnie od tego, że reprezentuje dwa narody ma między sobą i ze sobą więcej wspólnego niż w odniesieniu się do centrum Polski czy Słowacji.

Życie na skrzyżowaniu kultur pozwala wykraczać myślowo poza obszar uwarunkowany osiadłością, gdyż usytuowanie terytorialne uruchamia skale porównawcze, które działają jak bodźce.

Należy jednak pamiętać, że współwystępowanie nie oznacza od razu porozumienia w zakresie współistnienia, zrozumienia czy współpracy. Zamieszkiwanie terów niejednorodnych kulturowo pozwala na kształtowanie się jednostki rozwijającej, wyzwala poczucie tożsamości społecznej z drugiej zaś strony wywołuje lek przed nietolerancją i odrzuceniem. Głównym problemem z tym związanym jest wzajemne poznanie i zrozumienie siebie.

**Kształtowanie się tożsamości społecznej na peryferiach.** Specyficznym aspektem wychowywania się na pograniczu jest proces kształtowania się poczucia tożsamości jednostkowej i społecznej. Tożsamość indywidualna czy osobista kładzie nacisk na pojedynczą osobę, jej unikalność, jej *self-conception* [7]. Odwrotnie, w przypadku tożsamości społecznej, która za punkt oparcia stawia podobieństwo do innych, podobieństwo do osób z otaczającego nas świata.

Wedle Johna Turnera [8], tożsamość społeczna jest sumą wszystkich społecznych identyfikacji, z których korzysta podmiot przy opisywaniu siebie.

Pojęcie tożsamości najczęściej chyba kojarzy nam się z pytaniem, kim jestem oraz próbą znalezienia odpowiedzi na to, skąd się wzięłam i gdzie (przy)należę? Tożsamość jest także wynikiem zachowania dziedzictwa i tradycji przodków, nie tylko materialnej.

«Za dziedzictwo uznać można nie tylko wytwory działalności ludzkiej (przedmioty, wartości, znaczenia), ale także dyspozycje postaw do przeżywania pewnych doświadczeń wobec tych przedmiotów. Dopiero z perspektywy dyspozycji psychicznych można odpowiedzieć na pytanie jak kształtuje się dziedzictwo i w jakim zakresie mamy do czynienia z kontynuacją wartości?» [9].

Tożsamość jednostek czy zbiorowości jest tematem badań wielu badań naukowych. Wynika to z faktu, iż w dzisiejszych czasach możemy dokładniej obserwować procesy zachodzące na tle kształtowania się tożsamości. Co więcej liczba zbiorowości, o różnym charakterze, a co za tym idzie o różnym poczuciu tożsamości cały czas wzrasta, mamy więc do czynienia z obszernym materiałem badawczym.

Tożsamość społeczna różnych grup różni się znacznie od siebie, różne grupy spotykają się bowiem, z różną częstotliwością, występują na niejednorodnych obszarach, mają inne doświadczenia i przeżycia z przeszłości. Ich obraz przedstawić można na wiele sposobów. Istnieje jednak aspekt, który dla wszystkich zbiorowości jest jednaki – to mniejsze lub większe poczucie przynależności i zaangażowania. Kształtowanie się tożsamości jest procesem interakcyjnym. Polega ono na definiowaniu i interpretowaniu tego, co dzieje się w otoczeniu jednostki. Ważnym elementem tożsamości społecznej, o którym nie można zapomnieć jest to, że członkostwo jednej grupy nie wyklucza równocześnie przynależności do innej. Tożsamości potrafią zachodzić na siebie nie wykluczając się, przy czym ich wpływ na tożsamości jednostkowe, indywidualne jest różny. Nie wszystkie z nich oferują sensy i znaczenia, z którymi można się identyfikować, na co dzień. Trudno, bowiem zapomnieć o tożsamości narodowej, łatwiej natomiast o przynależności do subkultury czy fanklubu. Spośród różnych rodzajów tożsamości społecznej największą rolę odgrywają dwie – narodowa i lokalna.

Jeżeli natomiast przyjmiemy, że podstawą tożsamości jest kultura, czyli tożsamość zbiorowa budowana jest na kulturze, to będzie ona

zróznicowana podobnie jak kultury danej społeczności są wewnętrznie różnicowe w obrębie jednego narodu.

**Podsumowanie.** Niniejsza charakterystyka wskazuje jak bardzo tożsamość społeczna może być dynamiczna. Nie możemy jednak traktować procesów zachodzących w sytuacji pogranicza tylko w kontekście dynamiki w ujęciu chronologicznym. Specyfika sytuacji pogranicza oraz żyjących na jego terenie mieszkańców każdorazowo powinna być rozpatrywana w szerszym kontekście czynników zewnętrznych, podobnie jak poczucie tożsamości.

### **Bibliografia:**

1. Granica – linia zamykająca lub oddzielająca pewien określony obszar; linia podziału lub czynniki różnicujące coś; ograniczony zasięg lub miara czegoś dozwolonego. W znaczeniu państwowym – powierzchnia pionowa przechodząca przez linię graniczną wyznaczoną na powierzchni ziemi, oddzielająca terytorium jednego państwa od innych państw.

2. Nikitorowicz J., Pogranicze. Tożsamość. Edukacja międzykulturowa, Wydawnictwo Trans Humana, Białystok 1994

3. Dąbrowska-Partyka M., Literatura pogranicza – pogranicza literatury, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2004.

4. Rybicki P., Struktura społecznego świata. Studia z teorii społecznej, Polskie Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1979.

5. Antonina Kłoskowska – wybitna polska socjolog, uczona, członek rzeczywisty Polskiej Akademii Nauk. Jako pierwsza w Polsce zajęła się socjologią kultury

6. Ewa Orlof – polska historyk, specjalizująca się w historii powszechnej po 1918 roku. Obecnie pracuje w Katedrze Politologii w Zakładzie Międzynarodowych Stosunków Politycznych i Gospodarczych. Pełni funkcję wiceprzewodniczącej Komisji Polsko-Słowackiej Polskiej Akademii Nauk oraz Słowackiej Akademii Nauk.

7. Self-Conception – jest to zbiór przekonań względem siebie który zawiera elementy takie jak płeć, seksualność, religijność i tożsamości rasowej. Generalnie, samo pojęcie uosabia odpowiedź na pytanie – Kim jestem?

8. John Charles Turner – psycholog społeczny, który wraz z kolegami, rozwinął teorię samokategoryzacji, która jest wynikiem interakcji i procesów poznawczych między osobą i kontekstem społecznym.

9. Ossowski S., Z Zagadnienia psychologii społecznej [w:] Dzieła t. III, Warszawa 1967